

Всі ці чинники враховуються педагогічним колективом нашого закладу.

Використання творчих завдань у роботі з дітьми надає широких можливостей для розвитку дитини. По-перше ці завдання вчать, розвивають та виховують. По-друге, це прекрасна можливість для спілкування дитини як з дорослим, так і з однолітками. По-третє, творчі завдання стимулюють пізнавальну активність дитини, привчають її бути спостережливою, допитливою, сміливою в пізнанні навколишнього світу.

Систематичне використання творчих завдань в освітньому процесі дошкільного навчального закладу робить навчання дітей легким та цікавим, зближить їх, дозволить бути безпосередніми, невимушеними, оригінальними. Відповідно, і дорослий, який творчо працює з дітьми, стає уважнішим до проявів дитячої індивідуальності, виявляє у дитині неповторні риси та розвинути їх.

Педагогічний колектив нашого дитячого садка протягує креативну лінію розвитку через усі види дитячої діяльності (спілкування, ігри, навчально-виховну діяльність), і через усі режимні процеси. Головне, щоб вихователь зміг викликати у дітей відповідні почуття, тим самим спонукав їхню творчу активність.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Белова Є.С. Одареність малюшка: раскрыть, понять, поддержать / Є.С.Белова. – М.: Флинта, 1998.
- 2.Ветлугіна Н.А.Теорія та практика художньої діяльності дітей / Н.А.Ветлугіна //Дошкільне виховання. –2005. – № 5.
- 3.Гавриш Н.В. Як ми виховуємо творчу особистість / Н.В.Гавриш // Дошкільне виховання. – 2000. – № 3.
4. Жуковська Р.І. Виховання дитини в грі / Р.І.Жуковська. – М., 2003.
- 5.Іванова Н.І. Уява і творчість дітей / Н.І.Іванова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 10.
- 6.Косенко Н.Т. Формування творчої активності в грі / Н.Т.Косенко //Дошкільне виховання. – 1999. – № 12.

Недодатко Н.Г., Коваленко Г.С.

КРЕАТИВНІСТЬ ТА УМОВИ ЇЇ РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Креативність - якість психіки індивіда, яка є одним із визначальних компонентів обдарованості дитини і запорукою її успішного майбутнього. Її можна розвивати, створюючи оточення свободи, схвалення, підтримки. Організація пошуково-дослідницької діяльності, використання творчих вправ, завдань, ігор сприяє розвитку синкретичності мислення дошкільників, що є підґрунтям розвитку їх креативності.

Поняття «креативність» останнім часом стало часто вживаним у нашому суспільстві і не лише в освітянському просторі. І хоча воно відоме ще з 50-х років минулого століття, саме зараз, із зміною суспільних відносин, набуває актуальності. Бути креативним зараз

52

популярно. Той, хто хоче отримати пристойну роботу, неодмінно називає цю рису характеру у своєму резюме.

По мірі вивчення психологами цього феномену стало зрозумілим, що креативність присутня в кожній життєвій ситуації. В основі креативних процесів лежить загальна здібність знаходити зв'язки між явищами, раніше розрізненими, які людина бачить у формі нових мислительних схем, як новий досвід, ідею чи продукт. Креативна особистість віддає переваги багатоплановості і багатовекторності, переживає більш диференційовано й широко, більш незалежна в своїх судженнях, чинить опір пригніченню й обмеженням. Креативні особистості відкриті, з розвиненим почуттям гумору, допитливі, чутливі і менш схильні до забобонів. Саме такі люди більш успішні сьогодні і завжди.

Вивчення креативності почалося з середини ХХ століття. Її досліджувало багато зарубіжних і вітчизняних вчених: зокрема, Дж. Гілфорд (який першим запропонував концепцію креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності), Ф. Баррон, Е. Лорренс, К. Роджерс, Дж. Рензулі, Д. Б. Богоявленська, В. М. Дружинін, В. В. Клименко, О. І. Кульчицька, Я. О. Пономарьов, В. О. Моляко, В. Н. Козменко, І. М. Киштимова, А. Ю. Агафонов, О. А. Мелік-Пашаєв та багато інших. Слово «*креативність*» походить від латинського «*create*», що означає *породжувати, створювати*. Існує дуже багато визначень креативності, які потребують ґрунтовного аналізу в залежності від того, в якому аспекті розглядається: *креативний процес, креативний продукт, креативна особистість чи креативне середовище*.

Р. О. Пономарьова-Семенова, розкриваючи психологічні принципи розвитку креативності обдарованої дитини [9], робить глибокий аналіз зарубіжних і вітчизняних досліджень щодо цієї проблеми. Зокрема вона розкриває запропоновану Д. Фельдманом *модель креативності*, яка представляє собою три взаємопов'язані між собою складові: *рефлексивність*, як основний процес; *цілеспрямованість* та *володіння засобами трансформації й реорганізації*, які зумовлюють індивідуальні відмінності. Далі автор аналізує природу креативності. Так, С. Меднік (як і К. Юнг) вважає, що креативність досягається лише тоді, коли неусвідомлювані ідеї «вносяться» в усвідомлювані твердження, підкреслюючи при цьому активність неусвідомлюваного у творчому процесі.

На думку О. А. Мелікова-Пашаєва єдиною основою творчих процесів людини є «духовне створення себе». Тобто, психологічною першоосновою здібностей до творчості є тип ставлення людини до світу і до самої себе.

Прямо чи опосередковано, але переважна більшість дослідників проблеми визначають креативність через категорію «сенс» - ставлення людини до світу, усвідомлення свого місця в ньому. Це А. Ю. Агафонов,

Г.С.Батищев, Д.Б.Богоявленська, В.М.Дружинін, Н.С.Лейтес, І.М.Киштимова та ін. Р.О.Пономарьова-Семенова робить висновок, що креативність є якістю обдарованої особистості, яка являється детермінантою ставлення людини до світу і реалізується в особливому типі поведінки, а проявляється як одна із форм активної саморегуляції, при якій індивід пристосовує свої родові якості до впливів зовнішнього світу і вимог діяльності [9].

Розходяться погляди вчених на розмежування понять «творчість» і «креативність». Так, наприклад, В.М.Дружинін [9] визначає креативність як загальну здатність до творчості; В.Н.Дунчев [9] трактує креативність як здатність, пов'язану з широким діапазоном когнітивних і особистісних характеристик індивідуальності, котра відіграє важливу роль на початкових етапах творчого процесу; Д.Б.Богоявленська [9] вважає креативність якістю кінцевого - вищого рівня творчого процесу; А.Ю.Агафонов стверджує, що індивідуальність характеризується креативністю, проявляючи себе у творчості. Диференціює ці поняття М.М.Гнатко [9] : він розглядає їх як дві сторони єдиного кола явищ і утворень, пов'язаних творчою активністю людини, але при цьому творчість відносить до процесуально-результативного боку цієї єдності, а креативність – суб'єктно-зумовлюючої.

Дослідження креативності дало можливість дійти висновку, що значна кількість дослідників стверджують, що креативність може розвиватися під впливом різних умов (стихійних, спеціально створених, тренінгових програм). Хоча частина вчених, що вивчали цю проблему (Ф.Баррон, Х.Грубер, С.Девіс та ін.) вважають, що оскільки креативний процес виникає лише завдяки поєднанню багатьох факторів (структури, індивідуальності, необхідних навичок, наявності проблем, спеціального оточення тощо), то креативність тренувати неможливо.

Разом з тим вчені стверджують, що спадковий потенціал не є головним показником майбутньої творчої продуктивності особистості. Зокрема Е.П.Торренс підкреслює, що сім'я здатна розвивати та знищувати творчий потенціал дитини ще в дошкільному віці. Саме від батьків та вихователів, а далі вчителів, залежить, в якій мірі творчі імпульси дитини перетворюються в творчий характер.

Мета нашої статті: розкрити умови, що сприяють розвитку креативності всіх учасників освітньо-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах, бо саме дошкільний вік є найбільш чутливий і найбільш значущий у формуванні людської особистості. Від характеру впливу життєвого простору, в якому виростає дитина, залежить чи усвідомлює вона свої здібності і наскільки вона їх реалізує.

Ознайомлення із дослідженнями вітчизняних і зарубіжних психологів щодо впливу різних факторів на розвиток креативності, а також з практичним досвідом роботи ізраїльського психотерапевта Е.Ландау (університет Тель-Авіва) з психологічної підтримки

обдарованих дітей, підлітків та їх батьків, дозволило зробити деякі узагальнення щодо впливу оточення на розвиток творчого потенціалу дитини.

У сучасній психологічній науці досліджені питання соціальної детермінації інтелекту і креативності, розроблена рівнева модель зв'язків соціального середовища і здібностей. Т.Тихомирова [10] доводить, що сприяє розвитку креативності категорія виховних впливів «підтримка самовираження дитини»:

- створення інноваційних систем когнітивного розвитку;
- сумісне навчання дітей з різним рівнем інтелекту й креативності;
- обґрунтування правомірності використання тестів інтелектуальності і креативності в діагностуванні та при відборі;
- підвищення статусу сім'ї як необхідної умови інтелектуального і творчого розвитку особистості.

Розрізняють індивідуальну та суспільну креативність. Індивідуальна - живить себе із власного досвіду, суспільна - спрямовує досвід на всю культуру. Е.Ландау [6] визначає фази креативного процесу:

- підготовча фаза (характеризується агресивно креативною поведінкою дитини і демонструє високе напруження);
- інкубаційна фаза (дитина роздратована, неспокійна, легко падає духом, потрібне розуміння, створення заспокоєння та пом'якшення дій);
- фаза розуміння (дитина пожвавлено піднімає руку, викрикує відповідь);
- фаза перевірки (у поведінці вихователя чи вчителя має бути доброзичливість і підбадьорення. Спілкування стає міжособистісним: суб'єктивне розуміння формується об'єктивно, щоб воно стало зрозумілим оточенню.

Щоб бути креативним, людині потрібно заохочувальне оточення. Чим вона креативніша і чутливіша, тим більше наважується проявляти свої здібності і тим меншого заохочення потребує. Навіть самим креативним потрібний стимул.

Важливими передумовами розвитку креативності є *свобода і впевненість*. Людина має відчувати, що оточення її сприймає такою, яка вона є, і що вона може проявляти свої здібності у будь-якій ситуації, не втрачаючи впевненості. Наступною передумовою є *схвалення*. Тільки відкрита доброзичлива реакція може спонукати до креативної поведінки. Але батьки, вихователі, вчителі не повинні диктувати, а надихати і створювати можливість, щоб кожна дитина відповідним чином проявляла свої як інтелектуальні, так і емоційні здібності.

Мислити креативно означає, перш за все, не критично, «відклавши оцінку», сприймати інформацію і лише потім зважувати.

Креативна поведінка – це процес спілкування, при якому індивід має справу зі своїм оточенням (зовнішні спонукання) та із самим собою (активізація власних здібностей як відповідь на зовнішні спонукання), процес, який продовжується все життя.

Кмітлива дитина часто не наважується бути креативною тому, що:

- боїться бути невизнаною, що веде до стандартизації мислення і робить можливим розв'язок у звичному та відомому;
- передчасна критика (часто несподівані асоціації при наближеному вивченні можуть виявитися креативними).

У формальному вихованні основна увага приділяється розвитку інтелекту, накопиченню знань у фіксованих вузьких дисциплінах. Не заохочується сміливість мислити в незвичних поняттях, пригнічується цікавість, блокується оригінальність. Але креативність не привіюється до коефіцієнту інтелекту. Високий інтелект ще не передбачає подальшої креативності. Креативні люди проявляються через свою неординарність. Хороша система виховання повинна відповідати потребам дитини, розвивати її потенціал і зменшувати слабкості.

Л.Піщухіна [8] визначає головні фактори, що впливають на розвиток креативності. Це **ситуативні фактори**, що негативно впливають на творчі можливості людини: *стани стресу; схилення перед авторитетами; бажання швидко знайти рішення, ліміт часу, дуже сильна або недостатня мотивація; несхвалення дослідницької позиції, уяви, фантазії; наявність фіксованої установки на конкретний спосіб вирішення і т.ін.*

Особистісні фактори, що негативно впливають на творчість: *конформізм; нездатність протистояти тиску інших; невпевненість у собі та самовпевненість; емоційна пригніченість та переважання негативних емоцій; Устремління до успіху, у будь-який спосіб; недопущення ризику; домінування ситуації уникнення; розвинені механізми особистісного захисту; висока особистісна тривожність; неготовність до зміни точки зору, власної думки.*

Сприяють креативності: *уява, любов до фантазій і побудови планів на майбутнє, домінування радості, впевненості у собі, відсутність конформізму, схильність до ризику та експериментам, добре розвинене почуття гумору і т.ін.*

Креативність визначається дослідниками як така якість психіки індивіда, котра є одним із визначальних компонентів обдарованості. Обдарованість є системою корелятивного взаємного впливу між власним світом дитини і її оточенням. Оточення спонукає і розвиває властиві дитині здібності (інтелект, креативність, таланти). Через цю взаємодію «Я» обдарованої дитини зміцнюється і завдяки цьому у неї проявляється мужність чимось ризикувати, і мотивація в чомусь приймати активну участь, а завдяки впертості, терпінню і наполегливості досягати певних успіхів.

Батьки, вихователі, вчителі можуть допомогти дитині відчутти можливість бути обдарованою, надаючи їй свободу, вселяючи впевненість у власних силах. Креативна особистість об'єднує інтелект, емоції і соціальні стосунки. А тому, когнітивне стимулювання веде до інтелектуального розвитку, але особистість дитини при цьому залишається незрілою. Емоційне стимулювання без когнітивного веде до інтелектуальної фрустрації. У обох випадках обдарована дитина не реалізує свій потенціал. Тільки взаємодія оточення, яке стимулює розвиток здібностей дитини як емоційно, так і інтелектуально, веде до актуалізації її обдарованості.

Е.Ландау [6] визначила кредо креативної філософії виховання:

- індивідуальність замість конформізму;
- від невідомого до відомого;
- радість від процесу, а не від результату;
- навчати запитанням, а не лише відповідям та фактам;
- міждисциплінарне, а не тільки вузько категорійне мислення;
- орієнтація на майбутнє;
- навчати через гру (грати з поняттями, ідеями і матеріалами, комбінувати їх у нових різних формах);
- розвивати соціальне, а не лише індивідуальне мислення, щоб відкривались більш високі цінності, ніж індивідуальний успіх, почуття соціальної відповідальності, в інтересах соціального блага.

Якщо здібності дитини залишаються невикористаними або зависокі вимоги - у дорослому віці людина орієнтується на продукт досягнення, а не на процес, так виховуємо кар'єристів. Дитина перестає бути креативною, якщо оточення не реагує.

Коли самі вихователі і вчителі креативні, схильні до новаторства, вони можуть відчувати свою належність до груп обдарованих дітей і підвищувати їх рівень. Відсутність усвідомленого розуміння суті та потреби педагогічної творчості, обмежений розвиток інтелекту педагога стає справжнім гальмом у розвитку не лише його педагогічної майстерності і творчості, але й загального розвитку і творчих можливостей його вихованців.

У педагогічних колективах, які творчо працюють, створюються відповідні умови для творчого і креативного зростання всіх його учасників. Вивчення досвіду роботи окремих ДНЗ [11] свідчить про оновлення змісту роботи вихователів з вихованцями, яка ґрунтується на таких принципах:

- кожен вихованець є обдарованим в тому чи іншому виді дитячої діяльності (вчасно помітити і підтримати перші прояви здібностей, створити умови для їх розвитку);

- кожний вихователь – неповторна особистість і завдання керівництва створити належні умови для її творчого, креативного зростання;

- керівник є особистим прикладом для інших членів колективу у своєму творчому зростанні і створює атмосферу творчого пошуку, забезпечує оптимістичний дух діяльності педагога та вихованців, задовольняє інтереси підлеглих, регулює взаємини у мікрогрупах;

- колектив працює у творчому пошуковому режимі на основі діалогу, взаємоповаги, довіри і атмосфери спільної радості успіху як основи успішної діяльності, спрямованої на вивчення і впровадження інноваційних підходів у освітньо-виховному просторі;

- створення мотивації до кінцевого результату педагогічної діяльності;

- персоналізація особистого внеску кожного у загальну справу;

- диференціація системи розв'язання педагогічних завдань;

- створення мотивації та забезпечення перспективи професійного зростання;

- збереження і розширення системи традицій колективу, спрямованих на створення і підтримку атмосфери самобутності в ньому, заохочення творчих пошуків, саморозвитку і самоствердження кожного;

- вирішення комплексу адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення комфортності всіх учасників освітньо-виховного процесу;

- упровадження у практику ефективних засобів активної співпраці з батьками.

Емоційною базою для розвитку дитини є любов батьків, яка дає впевненість вступати у світ, невідомий їй, який кличе до пригод духа і почуттів. Батьки можуть створювати стимули, але при цьому не підштовхувати дитину до дій, не ставити її в центр власних інтересів, щоб бажання, від яких відмовляються батьки, не проєктувалися на дитину. Хороших батьків вирізняє здатність знаходити до дитини співрозмірний підхід.

Стимулами в сім'ї можуть бути: книги, картини, екскурсії, подорожі, розмови з дітьми, їх участь у проблемах дорослих, постановках запитань, способи вираження думки, спільний відпочинок – все це має суттєвий вплив на розвиток обдарованості дитини. Важливий особистий приклад батьків, особливо батька. Батьки – перші і найважливіші вчителі, які навчають не лише знанням, але й їх «переживанням». Вони своїм життям подають приклад, який діти спочатку імітують, а потім ідентифікують й інтегрують.

Дослідження [12] показують, що ранній досвід, який надбали діти через активне захоплення батьків, у дорослому житті перетворюється

у видатні досягнення у цій області. Фарби, папір... мають бути поруч з дитиною і вона буде реагувати на цей стимул, якщо не буде страху перед реакцією батьків (забруднила чи не там залишила). Надто суворий порядок сковає реакцію дитини, робить її невпевненою у собі.

Здібності дитини варто розвивати, не очікуючи при цьому досконалості. Дитина повинна мати різноманітні можливості відкривати для себе різні області знань. А батьки мають навчити дитину любові і впевненості у стосунках з оточуючим її світом.

Основний вид діяльності дітей дошкільного віку – гра. Через гру діти не лише пізнають реальність, але й навчаються вступати у стосунки з нею. Це навчання через дії і через взаємовідносини особистості з компонентами оточення, які спрямовані на те, щоб надати форму зовнішньому оточенню й дати можливості вираження креативних переживань індивіда.

Гра є експеримент і пошук альтернатив, подолання перешкод й оцінювання промахів. Вона дає можливості формувати власний світ, а найближчий світ дає засоби для того, щоб дитина вступала у спілкування з оточенням. Якщо оточуючий світ не дає можливості свободи й вибору, то все перестає бути грою. Правила і засоби гри створюють лише рамки, всередині яких залишається багато ігрового простору. Ніякі рамки не бувають настільки вузькими, щоб не було місця для якихось альтернатив. Це відноситься як до гри, так і до життя. Ієрархія гри – мікрокосмос життя. Її правила і параметри утворюють модель людського ставлення до життя, модель внутрішньо- і міжособистісного спілкування, модель взаємодії.

Базова програма розвитку дошкільника «Я у Світі» вперше в освітньому просторі України заявила креативність як одну з пріоритетних ліній розвитку дошкільника, а також як базову якість особистості дитини дошкільного віку. Програма орієнтує педагога на відкриття дитині світу в єдності та різноманітності чотирьох світів - «Природа», «Культура», «Люди», власного «Я». Креативний розвиток дітей теж повинен відбуватися у цих чотирьох сферах життєдіяльності. Є чимало різних методичних розробок використання ігор, творчих завдань і вправ на розвиток креативності дітей дошкільного віку. Великий простір для виховання креативності у дітей відкриває сфера «Природа». Крім творчих вправ і завдань, великі можливості використання спостережень, догляду за живими об'єктами, вирощування рослин, організації пошуково-дослідницької діяльності. Спостерігаючи у пошуково-дослідницькій діяльності природні зв'язки і залежності, недоступні органам чуття, діти виявляють *синкретичність мислення* - особливу властивість дитячої психіки сприймати ціле без розчленування на частини (Л.Виготський). Дослідження показали, що у дітей здатність до засвоєння загальнобіологічних закономірностей майже не залежить від об'єму набутих знань; у той же час наявність великого для даного віку

об'єму знань майже не впливає на здатність бачити загально біологічні закономірності (на відміну від дорослих, які до висновків приходять через аналіз, співставлення і ін.).

Тому при ознайомленні дошкільників з природою переважаючими методами є: *спостереження, експеримент і власна продуктивна діяльність дітей у природі*. Пошуково-дослідну роботу дітей можна інтегрувати з іншими видами діяльності, використовуючи дитяче експериментування у різних сферах життєдіяльності дошкільників, що дає змогу максимально реалізувати потребу наших вихованців у нових враженнях, знаннях, самоствердженні, сприяє розвитку їх креативності.

Таким чином, проведений огляд основних підходів до проблеми розвитку креативності особистості дозволяє зробити наступні висновки:

- креативність – базова якість психіки індивіда, вона є визначальним компонентом обдарованості і запорукою успішного майбутнього;

- креативні можливості існують у кожній людині і можуть розвиватися при наявності відповідних умов (зовнішніх стимулів та внутрішньої мотивації);

- система виховання повинна відповідати потребам дитини, розвивати її потенціал і зменшувати слабкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабаєва І. Комплексний підхід у вивченні обдарованих дітей старшого дошкільного віку //Обдарована дитина. – 2008. - №8. – С.23 - 29.
2. Кудрявцев В. Феномен детской креативности //Дошкольное воспитание.- 2008.- №5. – С. 29-36.
3. Кузьменко В. Провідні методологічні підходи проблеми виявлення обдарованості дитини дошкільного віку //Обдарована дитина. – 2009. - №9. – С.11-16.
4. Кузьменко В. Виявлення обдарованості дошкільника //Обдарована дитина. – 2009. - №1. – С. 10-16.
5. Кузьменко В. Своєрідність дитячої винахідливості як найвищого прояву творчих здібностей дитини дошкільного віку // Обдарована дитина. – 2011. - №1. – С. 5 – 9.
6. Ландау Э. Одаренность требует мужества: психологическое сопровождение одаренного ребенка. – М., 2002. – 144 с.
7. Михайліченко Т. Інтеграція пошуково-дослідницької діяльності з різними видами діяльності дошкільників //Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. - №7. – С. 42 - 57.
8. Пищулина Л.В. Формирование креативности в младшем школьном возрасте в условиях инновационной школы //Психология и школа. – 2009. - №2. – С. 72 – 90.
9. Пономарьова-Семенова Р.О. Психологічні принципи розвитку креативності особистості //Обдарована дитина. – 2008. - №10. – С. 2 – 11.
10. Тихомирова Т.Н. Интеллект и креативность в условиях социальной среды. М.: ИП РАН, 2010. – 230 с.
11. Тишук Л. Психологічні засади творчої діяльності педагога і дитини в дошкільному закладі //Дитячий садок. – 2005. - №8. – С. 7 – 11.
12. Федотова Т.В. Основні підходи до проблеми розвитку креативності особистості //Практична психологія та соціальна робота. – 2007. - №9. – С. 60 – 65.